

vzkliki, da “the product of media are not truths but news!” ali parafrazi o dobrem novinarju. To stilsko in vsebinsko ponavljanje deluje na bralca nekako podcenjujoče, vsebino člankov pa po nepotrebnem razvrednoti.

Gre pri tem zgolj za uredniški spodrseljaj? Podobno razdiralno deluje tudi umestitev treh člankov v angleškem jeziku, katerih izbor Koširjeva sicer utemeljuje z željo po dostopnosti tematike tudi tujim bralcem. Nobenega dvoma ni, da si surovi čas slovenskih poosamosvojitvenih medijev in avtoričini predlogi za njegovo blažitev zaslužijo pozornost tujih bralcev, vendar v drugačni, samostojnejši in prijaznejši obliki, kot je pričakovanje, da jih bodo izbrskali izmed dvajsetih drugih slovenskih besedil v knjigi s slovenskim naslovom.

Toda če namesto s poudarkom na formi zaključimo s poudarkom na vsebini. Trije tematski sklopi, ki sestavljajo *Surovi čas medijev*, ne nakazujejo zgolj tri prepletajoča še področja avtoričinega dela ampak v grobem tudi tri obdobja njenega ustvarjanja, od programskih nastavkov in vzpostavljanju etičnih temeljev novinarskega delovanja (od etičnega kodeksa do študijskega programa), preko vsebinsko-zvrstnostnega dela, do druge strani medijev – občinstva in njegovega medijskega opismenjevanja. Slovenska novinarska praksa še vedno potrjuje dve ključni ideji izbranih besedil – da potrebujemo nekoga, ki bo bdel nad psi čuvaji in ki jih ne bo nehal opozarjati, da so njihove pravice neločljivo povezane z odgovornostjo, hkrati pa, da je surovost časa medijev, vsaj do neke mere, povezana ne samo z (etičnimi) odločitvami in dolžnostmi novinarjev, ampak tudi z odločitvami občinstva. In ravno v tem se skriva potencial za spremembe.

Boštjan Šaver

Aleš Debeljak: Lanski sneg – eseji o kulturi in tranziciji. Maribor:

Aristej, zbirka Dialogi, 2002

195 strani (ISBN 961-220-035-1), 3.900 SIT

Miran Štuhec: Slovenska esejistika v drugi polovici dvajsetega stoletja.

Ljubljana: Slovenska matica, 2003

356 strani (ISBN 961-213-102-3), 6.184 SIT

ključne besede: kultura, tranzicija, identiteta, esejistika, literarna teorija

V recenzijemskem bloku bomo vzeli pod drobnogled pred časom izdano monografijo Aleša Debeljaka, zbirko esejev o kulturi in tranziciji, ki jo bomo v drugem delu postavili v kontekst pregleda slovenske esejistike Mirana Štuhca. S pomočjo obeh del se bomo ozrli po razmerju med kritiko, znanostjo in esejistiko. Zastavili bomo vprašanje, v kolikšni meri je esejistika lahko znanstvena ali na kakšen način lahko služi sodobnim družboslovnim in humanističnim znanostim.

Na enem izmed javnih predavanj Aleša Debeljaka, profesorja na oddelku za kulturologijo Fakultete za družbene vede na Univerzi v Ljubljani in predstojnika Centra za preučevanje kulture in religije, je njegov sogovornik omenil, da je Debeljakovo ustvarjanje po eni plati slovensko besedo osvetlilo kot *kozmpolitansko*, po drugi pa utrdilo most med družboslovnimi znanstvi in množico neakademičnih bralcev. Delo z naslovom *Lanski sneg* v tem pogledu predstavlja sistematično nadaljevanje avtorjevega literarnega raziskovanja, ki sledi rdeči niti *kulturne kritike*. Med osmimi knjigami (kulturnih) esejev je tako najprej objavil *Melanholične figure – eseji o književnosti in idejah* (1988), tej so sledile odmevne monografije *Postmoderna sfinga* (1989), *Temno nebo Amerike* (1991), *Pisma iz tujine* (1992), *Somrak idolov* (1994), *Oblike religiozne imaginacije* (1995), *Individualizem in literarne metafore naroda* (1998) idr.

Pričujoča zbirka esejev *o kulturi in tranziciji* razkriva nadaljevanje akademske poti, ki je Debeljaka po doktoratu iz sociologije kulture na *Syracuse University* v ZDA pripeljala nazaj na ljubljansko univerzo. Če je v nekaterih zgodnjih delih bralca seznanjal z *barvo ameriškega neba in okusom v mnogih pogledih nenavadne ameriške kulture, s čudenjem nad dežnikom kultur – ki so nam blizu, pa vendar tako daleč, z diskretnim šarmom religijskega fundamentalizma ipd.*, potem v pričujočem delu ponovno odkriva kulturo, v kateri je odraščal. Tudi zato uvodoma opozori, da naslov dela meri na slovenski kulturni sindrom in njegov tradicionalni mehanizem nadomeščanja nacionalnih političnih institucij s kulturnimi – posredno zastavlja retorično vprašanje, kdaj se bo slovenska kultura dokončno prelevila iz *prešernovske strukture* v eno izmed številnih dejavnosti, ki jo poznajo ostale družbe – tj. kdaj bo kulturni sindrom resnično skopnel kot lanski sneg? Na poti iskanja odgovora na skrito naslovno vprašanje nas tako seznanjajo s štirimi sklopi. V prvem opozarja na *čudovite izgubanje* in raziskuje svoj *privatni Balkan, korupcijo razsvetljenstva in postkomunizma in utrujenost od zgodovine*. V drugem poglavju umesti svoja opažanja v kontekst *slovenske lirike in urbanega primanjkljaja, v dve očesi ene glave – religijo in umetnost*, v kontekst *kulture, zahoda in globalizacije* in v *arhetip lastnega mesta*. Tretji sklop je tesno povezan z razmišljanjem o *politiki skupnosti in utopiji, o republiki in narodu* in o *globalni tesnobi*. Zadnji četrti sklop je povezan z vsakdanjimi miselnimi meditacijami, ki so izvorno nastale v dnevniškem zapisu enega izmed slovenskih časnikov. Torej kot nas avtor že v samem naslovu opozarja, zbirka esejev govori o zadnjem desetletju slovenske državne neodvisnosti, v katerem je podobno kot celoten slovenski kolektiv tudi sam kot posameznik doživel številne preobrazbe.

Delo Mirana Štuhec *Slovenska esejistika v drugi polovici dvajsetega stoletja* obravnava slovensko književnost zadnjega pol stoletja, pri čemer avtor opozarja, da je delo krojeno po meri trikotniške zasnove *človek – književnost – narod*. Knjiga je sestavljena iz dveh delov. V prvem avtor odpira teoretska vprašanja o eseju, terminoloških rešitvah, razmerju med kritiko, esejistiko in znanostjo idr. V drugem delu na podlagi razdelanih meril predstavlja splet sodobnih slovenskih esejistov, ki so zaznamovali področje v zadnjih petdesetih letih. Pri tem Štuhec opozarja, da esej kot umetniško delo po eni plati aktivira čustveno sfero, hkrati pa kot znanstveno delo odpira področje razumskih procesov. Esejistični kritik tako *na ozadju svoje osebne literarne kompetence ter estetske občutljivosti postavlja svoje delo v prostor lastnega razumevanja širšega filozofskega, ideološkega, političnega, zgodovinskega in kulturnega dogajanja* (str. 21). Pri tem avtor povzema Barthesovo opazko, da je pristop h književnemu ali umetniškemu delu lahko zaznamovan, ne le z iskanjem različnih pomenov, temveč tudi z rekonstrukcijo postopkov, vsebine, (umetniškega) sporočila, smisla in ideje. Skratka z družbenim in kulturnim kontekstom v najširšem dokumentarnem pogledu.

Ko se ozremo po dokumentarni moči, ki jo nosi esejistika, je groba primerjava z *eksaktno* znanostjo povsem na mestu: denimo Debeljak v svojih esejističnih razmislekih o družbi v tranziciji opozarja na *podjetniške povzpetnike, ki so čez noč prišli do bajnega bogastva*, hkrati pa nekaj podobnega v drugačni obliki razglašajo podrobne družboslovne analize, v katerih številke in ostali kazalci odražajo kopičenje kapitala in družbene moči v rokah ozke skupine ljudi (prim. Toš & Bernik ur. 2002). Pri tem lahko poslanstvo esejistike beremo kot širjenje pogledov in misli v širšo družbeno skupnost bralcev, po drugi plati pa se sistematična znanstvena dela širijo praviloma zgolj v ožjo akademsko skupnost oziroma v skupnost ekspertov za posamezna področja. V tem pogledu slednja pogosto ostajajo sama sebi namen in končni cilj – številne ugotovitve, rezultati in podatki obležijo na zaprašenih policah arhivov ali v elektronskem drobovju računalnikov. Hkrati pa so ostali pristopi, ki so v akademskih vodah pre/hitro etiketirani kot alternativni, pogosto zaznamovani kot neprimerni. Morda so resnično neustrezni agensi prenašanja argumentov striktno znanstvene narave, vendar je njihova dokumentarna moč pomembna vsaj toliko ali še bolj kot z znanstvenimi indeksi podprto akademsko tekstovje. Gre predvsem za tisto dodano vrednost, ki jo takšna dela prinašajo in reproducirajo v širšem kolektivu – denimo v slovenskem okviru nacionalna skupnost še danes ohranja ideje avtorjev, kot so Josip Vidmar, Edvard Kocbek, Boris

Pahor, Dušan Pirjevec, Lojze Kovačič, Marjan Rožanc, Taras Kermauer in številni drugi.

Podobno kot zapletene matematične ali fizikalne teorije, ki najdevajo svoje praktične aplikacije v tehnološko dovršenih izdelkih sodobnega časa – kot so denimo letala, računalniki ali cepiva –, tako tudi znanstveno delo v družboslovju in humanistiki terja svoje praktične aplikacije, ki naj bi služile skupnosti. Seveda se na tem mestu odpira ključno vprašanje: kaj naj bi v polju družboslovnih in humanističnih znanosti predstavljalo aplikacijo? Z vidika naravoslovnih znanosti splošna uporabnost tiči v dejstvu, da naj bi služile tako *človeštvu* kot domnevnemu *civilizacijskemu in tehnološkemu napredku*. V tem pogledu se po drugi plati morebiti kot ključna za predstavitev zapletenih družboslovnih in humanističnih teorij kaže ravno esejistika – gre za način približanja kompleksnih spoznanj in pogosto zgolj navidez zapletenih analiz – ki so jim v ta namen pridani pridevniki tipa objektivnost in eksaktnost – ostalim pripadnikom skupnosti.

Če potegnemo vzporednico na primeru, se lahko vprašamo, kakšen smisel bi imele številne aeronavtične znanosti, če bi s potniškimi letali leteli zgolj v teoriji in v številnih načrtih, knjigah, elaboratih, še vedno pa bi potovali peš in s konji. Identično vprašanje si je vedno znova potrebno zastaviti tudi v primeru družboslovnih znanosti – šele potem bomo morebiti prišli do spoznanja, da tudi esejistika ni in ne bi smela biti zgolj končni cilj, temveč sredstvo, s katerim bi človeštvo lahko preprečilo številne nepotrebne konflikte, vojne, politične in ideološke manipulacije, trpljenje otrok ipd. Tudi družboslovna in humanistična spoznanja imajo moč reševanja človeških življenj – prav tako kot medicina, mikrobiologija ali diplomacija. Na primer nedavni primer balkanskega konflikta, ki ga je predvsem medijska konstrukcija zgrešeno enačila z religijsko vojno, je morebiti najbolj zgovoren. Eden izmed pomembnih kazalcev, kako zgrešeno naj bi bilo za družboslovnega znanstvenika preziranje esejistike, tudi in predvsem kot sredstva predstavljanja lastnih rezultatov, je tudi podeljevanje najbolj prestižnih (znanstvenih) *Nobelovih nagrad*. Morebiti niso dosežki številnih naravoslovnih znanosti (s površinskim videzom manka klasifikacije ostalih znanosti) zaman postavljeni ob bok nagradi v literaturi in nagradi za prispevek k svetovnemu miru – v obeh primerih naj bi šlo za širjenje duha spoznanja in potrjevanje najbolj cenjenih človeških vrednot, med katerimi je nedvomno življenje kot tako.

Literatura:

Niko Toš, Ivan Bernik ur. (2002): *Demokracija v Sloveniji – prvo desetletje*. Založba FDV, Ljubljana.

Gregor Starc

Mitja Velikonja: Mitografije sedanjosti – Študije primerov sodobnih političnih mitologij. Ljubljana: Študentska založba, zbirka Scripta, 2003 198 strani (ISBN 961-6446-50-9), 5.600 SIT

V knjigi *Mitografije sedanjosti* je avtor Mitja Velikonja zbral in dopolnil celo vrsto svojih tekstov na temo sodobnih mitologij, ki jih je zapisal v zadnjem desetletju. Vsebinsko knjige temelji na bolj poglobljeni analizi konkretnih primerov funkcioniranja različnih mitov v sodobnem svetu, ki so večini bralcev, poslušalcev in gledalcev informativnih političnih vsebin vsaj bežno znani, ob prebiranju knjige pa lahko dobijo tudi vpogled v delovanje teh mitov oziroma jih sploh pripoznajo kot mite. Ena izmed osnovnih značilnosti mitske govornice je namreč prav ta, da je naslovniki ne zaznajo kot mita, ampak kot del naravne ureditve našega sveta. S pomočjo ilustrativnih primerov avtor bralcu omogoči, da se seznanijo in hitro dojamajo funkcijo mita v vsakdanjem